

Filosofická antropologie

Daniel Špelda,
Katedra filosofie FF MU

- ▶ Vymezení témat a otázek
- ▶ I. Klasická dualistická vymezení podstaty člověka
- ▶ II. Friedrich Nietzsche
- ▶ III. Existencialismus
- ▶ IV. Filosofická antropologie 20. století
- ▶ V. Transhumanismus a posthumanismus
- ▶ Seznam pojmů
- ▶ Doporučená literatura

Osnova

Vymezení témat a otázek

- ▶ antropologie z řec. *anthropos* - člověk a *logos* - rozum, řeč, nauka
- ▶ antropologie = obecně nauka o člověku
- ▶ v 19. století vznikly kulturní a sociální antropologie - soustředí se na různé aspekty sociálního a kulturního života
- ▶ filosofie se člověkem zabývala už od svých počátků, ale jako filosofická disciplína se filosofická antropologie objevuje ve 20. století
- ▶ filosofická antropologie chce především odhalit podstatu člověka
- ▶ klíčovou otázkou filosofické antropologie je: „Co je člověk?“
- ▶ dílčí témata: klíčová vlastnost člověka, místo člověka v kosmu (v řádu přírody), otázka vztahu ke druhým lidem

I. Klasická dualistická vymezení podstaty člověka

- ▶ dualismus (z lat. *duo* - dvě). Jako dualistické se tedy označují všechny názory (na cokoli), které předpokládají existenci nějakých dvou sil, dvou principů, dvou prvků.
- ▶ od antiky - dualistické pojetí
- ▶ **Platón:** nesmrtelná duše x smrtelné, nedokonalé tělo; *sóma séma* - tělo hrob
- ▶ duše člověka se má oprostit od materiálního světa
- ▶ člověk má pohrdat svým tělem; má rozumově potlačovat přirozené instinkty; asketismus
- ▶ **křesťanství:** duše x tělo; idea svobodné vůle; člověk je obrazem božím - tím, že je svobodný
- ▶ svobodná vůle znamená především možnost rozhodnout se pro Boha, tj. žít ve skromnosti, v pokoře, v lásce k bližnímu, plní milosrdenství a soucitu k ostatními.
- ▶ přijímá platónský dualismus
- ▶ křesťanství klade důraz na individualitu člověka

- ▶ René Descartes (1596-1650)
- ▶ materiální tělo = tělesná substance (*substantia corporea*);
- ▶ myslící část = vědomí = mysl = myslící substance (*substantia cogitans*).
- ▶ tělo = stroj ; mysli jsou duchovní
- ▶ materiální objekty vs. myslící vědomí (subjekty)
- ▶ subjekt-objektový model světa: myslící subjekt vs. materiální objekty, které se nacházejí vně subjektu
- ▶ Cartesian dualism

II. Friedrich Nietzsche (1844-1900)

1. Romantické období

- ▶ ovlivnění filosofií Arthura Schopenhauera
- ▶ Svět nemá smysl, je bytostně iracionální; jeho základem je slepá vůle
- ▶ Lidský život nemá smysl, ani zvláštní hodnotu - je tragický, plný bolesti a beznaděje
- ▶ Útěchu a pomoc hledali Schopenhauer i Nietzsche v umění

2. Pozitivistické/vědecké období

- ▶ nadále tragické vidění světa
- ▶ útěšná role náleží vědě: představuje holou pravdu.
- ▶ kritika křesťanství: křesťanství člověka oslabuje, ba dokonce přímo ničí jeho přirozený, konkrétní život ve jménu vylhaného zásvětna; „z vulgarizovaný platonismus“
- ▶ *Radostná věda* (1882): „Bůh je mrtev“ - ztráta orientace v povinnostech a hodnotách
- ▶ S rozvíjením průmyslové společnosti a oslabováním tradičních hodnot křesťanské společnosti přicházela dezorientace a hledání nových ideálů.

- ▶ **dva druhy morálky:**
- ▶ a) **morálka otroků** (= morálka křesťanů): Křesťanské ideály pokory, lásky, soucitu atd. interpretuje Nietzsche jako morálku slabých, neúspěšných a dekadentních. To jsou podle něj ti, kteří mylně považují poslušnost a pokoru považují za ctnost. Slabost, pokora, soucit, trpělivost a sebelítost.
- ▶ b) **morálka pánů**: moc, síla, hrdost, vládychtivost, přitakání životu - ale také přísnost a tvrdost k sobě.
- ▶ pouze páni dokaží produkovat hodnotná umělecká, filosofická a vědecká díla. Otroci vytvářejí hodnoty pouze odvozeně a sekundárně: totiž když se bouří proti hodnotám a výtvorům svých pánů. Otroci potřebují díla pánů jako vzor, který mohou popřít: sami za sebe nic nevytvoří.
- ▶ křesťanství jako kultura a náboženství otroků zvítězilo nad panskou kulturou Řeků a Římanů.

3. Období vůle k moci

- ▶ Nejvýznamnější Nietzschova díla: *Tak pravil Zarathustra* (1883-5), *Soumrak model* (1889), *Mimo dobro a zlo* (1886).
- ▶ **Nadčlověk** - idea nadčlověka měla vyplnit vakuum, které vzniklo smrtí Boha. Ideál nového typu člověka; cíl evoluce lidského rodu - jako vyšší biologický druh
- ▶ Nadčlověk má lepší biologické vlastnosti, ale podstatné je to, že ztělesňuje nový typ myšlení a nové sebepochopení člověka
- ▶ Ve jménu vyšších a původních hodnot svede definitivní boj s nízkou, otrockou morálkou: ztělesňuje sílu, udatnost, sebejistotu, rozhodnost, individualitu a schopnost myslet sám za sebe. Jeho nepřítelem je maloměšťácká stádnost.
- ▶ expresivní, poetický jazyk, používal poměrně siláckou darwinistickou rétoriku
- ▶ kulturně-antropologický ideál, který měl vyvést lidi z morálního marasmu maloměšťácké a pokrytecké německé společnosti konce 19. století.
- ▶ [10 Life Lessons From Friedrich Nietzsche](#)

III. Existencialismus

The background of the slide is white with abstract, overlapping geometric shapes in various shades of green (light, medium, and dark) on the right side, creating a modern, minimalist aesthetic.

- ▶ předchůdci: Kierkegaard, Dostojevskij, Kafka
- ▶ existencialismus: Německo, Francie; vrchol 30.-60. léta 20. století
- ▶ ateistický ex. Martin Heidegger (1889-1976), Jean Paul Sartre (1905-1980) a Albert Camus (1913-19360)
- ▶ křesťanský: Gabriel Marcel (1889-1973) nebo Karl Jaspers (1883-1969)
- ▶ podněty: a) zkušenost první světové války, v níž se člověk stal pouhou částí v neosobní mašinérii vojenských struktur a politických ideologií; b) rozvoj moderní industriální společnosti, která pod povrchem relativního blahobytu skrývala zásadní nebezpečí, jako bylo odcizení, frustrace, deprese, osamělost; c) filosofie, která se bouří proti filosofickým a vědeckým systémům, které považují všechny jednotlivce jen za projev univerzálních zákonů a univerzálních kategorií
- ▶ hlavní cíl: zjistit, jak člověk může překonat různé dehumanizující tendence v moderní společnosti i pocity absurdity a jak prožít smysluplný a naplněný život
- ▶ [Existencialism \(youtube - Crash Course Philosophy\)](#)

- ▶ **lidé nemají danou podstatu:** naši existenci utváříme svými vlastními rozhodnutími a činy. na počátku života je nám dána holá existence a záleží na každém z nás, co se sebou v průběhu života udělá. To může být frustrující: jsme „odsouzeni ke svobodě“ (Sartre).
- ▶ Svoboda v utváření vlastního života není žádná výhra, ve skutečnosti jde o to, že nám nic jiného nezbyvá.
- ▶ vědomí vlastní svobody = úzkost a frustrace: na každý se rád rozhoduje sám za sebe.
- ▶ nemůžeme překročit hranice podmínek, které nás vymezují: nemůžeme být všichni Jágr nebo Bagárová
- ▶ i když jsme omezováni podmínkami, máme vždy možnosti, mezi kterými můžeme volit. Každý okamžik je volbou, nebo potvrzením předchozí volby. Vlastní život utváříme neustále, ať chceme nebo nechceme.
- ▶ Pokud lidé svobodně utvářejí svůj život, tak jsou také plně **zodpovědní** za všechny své činy, za vše, co se svými životy dělají.
- ▶ Existencialista nepřipouští výmluvy všech válečných zločinců: „Já jsem pouze plnil rozkazy“, „Já jsem pouze dělal svou práci“.

- ▶ svoboda a odpovědnost za vlastní života vyvolávají úzkost a existenciální „nevolnost“
- ▶ únik do **davového** a **konzumního** života: Při takovémhle způsobu života nežijeme sami za sebe, ale jenom zcela pasivně přejímáme sociálně uznávané vzorce jednání a přestáváme být svobodnou lidskou bytostí.
- ▶ hledání **autentické formy existence**. Člověk začíná sám utvářet svůj vlastní život podle vlastních, rozvážených a plně uvědomovaných rozhodnutí.
- ▶ přechod od stádního života k autentické existenci = mezní situace: pocity úzkosti, zhnusení a nesmyslnosti

IV. Filosofická antropologie 20. století

The background of the slide is white with abstract, overlapping geometric shapes in various shades of green (light, medium, and dark) on the right side, creating a modern, layered effect.

Základní vymezení

- ▶ na počátku 20. století vzniká v Německu filosofická antropologie jako samostatný program
- ▶ tři autoři: Max Scheler (1874-1928), Helmut Plessner (1892-1985) a Arnold Gehlen (1904-1976)
- ▶ reakce na rozvoj humanitních disciplín i (evoluční) biologie, podle níž je člověk jen další živočich
- ▶ filosofická antropologie od počátku usilovala o to, aby vyzdvihla výjimečnost a výlučnost člověka v přírodě
- ▶ představa naturalizovaného člověka, tedy člověka, který je součástí živé přírody plné živých bytostí.
- ▶ z biologie pojem **osvětí** (*Umwelt*, J. Uexküll): každý druh vnímá i stejnou lokalitu (např. říční zátoku) zcela jinak podle svých preferencí: klíště, pták a divočák vnímají stejný keř úplně jinak a vypouštějí vše, co není potřebné z hlediska jejich přežití
- ▶ srovnání se zvířetem: popření dvou tezí a) že člověk je podobný Bohu, b) že člověk sestává z myslícího vědomí a těla, které je jen fungujícím automatem
- ▶ člověk je bytost, která má také nějakou biologickou tělesnost, která nás specificky spolurčuje
- ▶ „být člověkem“ není něco daného nějakým souborem znaků, ale je to něco, co člověk trvale uskutečňuje.

1. Max Scheler (1874-1928): Otevřenost ke světu

- ▶ *Místo člověka v kosmu* (1928)
- ▶ **stupnice biopsychického života** (vše, co žije, má duchovní život-psychické jádro): 4 vitální principy = formy duše.
 - ▶ 1) rostliny - *pudící cítění*;
 - ▶ 2) živočichové - *instinktivní chování* ;
 - ▶ 3) sociálně žijící živočichové - *navyklé chování* - naučené, podmíněný reflex;
 - ▶ 4) primáti: *praktická inteligence* - učit se a chápat pomocí asociací a analogií
- ▶ člověk zahrnuje všechny čtyři stupně + princip, který člověka pozvedá nad tuto stupnici a proti ní: **duch (Geist)**: pozvedá nad organický svět. Duch zahrnuje především myšlení, ale také emoce, touhy a schopnost se svobodně rozhodovat. .

- ▶ A hlavním znakem duchovních bytostí je to, že jsou **otevřené světu a pro svět** (*weltoffen*).
- ▶ a) Otevřenost ke = člověk není upoután ke svému okolí/osvětí: Člověk dokáže živočišnou upoutanost na určité prostředí překračovat - a je schopen si uvědomit svět jako celek.
- ▶ b) Otevřenost ke světu = člověk se dokáže adaptovat na každé prostředí. Člověk si svým myšlením a dalšími aktivitami přisvojuje svět, jak potřebuje = civilizace.
- ▶ V člověku proti sobě stojí duch a biopsychická charakteristika: duch utváří lidství člověka tím, odmítá jeho pudovou přirozenost.
- ▶ Touto aktivitou také vzniká opravdová lidská osobnost
- ▶ Souhrnně řečeno, člověk je výjimečný tím, že dokáže jednat *nezávisle* na faktorech a podmínkách, které určují jeho biologickou existenci. Dokáže potlačit svá vnitřní nutkání a dokáže potlačit i omezení vnějšího světa (tím, že buduje technickou civilizaci)

V. Transhumanismus a posthumanismus

Základní vymezení

- ▶ nové a zcela současné proudy uvažování o člověku, které velmi úzce souvisí s **rozvojem moderních technologií**
- ▶ předpoklad dalšího vývoje lidského rodu, cestování do vesmíru
- ▶ představitelé často nejsou filosofové, ale pojednávají o filosofických tématech

1. Transhumanismus

- ▶ Transhumanismus je stanovisko, které chce dále rozvíjet člověka - chce ho optimalizovat, modifikovat a vylepšovat pomocí moderních technologií - člověk se moc nepovedl - *Homo sapiens 2.0*, *Homo sapiens 3.0*
- ▶ humanistické hnutí - překonání bolesti a utrpení
- ▶ Nick Bostrom (Oxford) - <https://www.nickbostrom.com/>
- ▶ **a) prodloužení života a nesmrtnost (amortalizace)** - smrt je obscénní, stárnutí je nemoc; implantáty, zavedení nanobotů, tj. maličkých robotů ve velikosti nanometrů, tj. 10^{-9} m, klonování, přenos vědomí. Vaše generace už patrně umírat nebude. Nesmrtnost není nesmrtelnost (lze umřít při nehodě).
- ▶ **b) vylepšování člověka (Human enhancement)** - „Lépe je více“ - tělesné změny (slyšení, vidění atd.), mentální optimalizace (soustředění, *extended-mind* technologie), reprodukční technologie (prenatální vylepšování); biotechnologie nebo *human genetic engineering*
- ▶ [Transhumanism BBC](#)

2. Posthumanismus

- ▶ Posthumanisté nechtějí člověka vylepšovat, ale chtějí ho nahradit úplně jiným typem bytosti - transhumanismus je jen první fáze posthumanismu
- ▶ nová umělá křemíková bytost splývající s umělou inteligencí - **postčlověk**
- ▶ Marvin Minsky (*The Society of Mind*, 1986), Raymond Kurzweil (*Singularity is Near*, 2005), Frank Tipler, Hans Moravec
- ▶ „odtělesnění člověka“ - odmítnutí naší biologické podstaty
- ▶ a) **Mind Uploading (= Whole Brain Emulation) a virtuální nesmrtelnost.** Nový typ nesmrtelné digitální bytosti, kterou už neomezuje její biotický/biologický substrát.
- ▶ b) **Singularita** = okamžik, nebo epocha, kdy se lidský život zásadně promění tím, že bude zrušen lidský druh, který bude nahrazen umělou superinteligencí. Singularita bude doprovázena enormně rychlým rozvojem dalších technologií. (Může být i obrácené pořadí: důsledkem rozvoje technologií může být zrušení lidského druhu).
- ▶ dobývání vesmíru v podobě oblak nanobotů nebo souborů dat.
- ▶ splynutí člověka a techniky - božská bytost, která splyne s vesmírem - *homo scientificus astronauticus*
- ▶ [posthumanism \(youtube\)](#)

Seznam pojmů

- ▶ dualistické pojetí člověka (platonismus, křesťanství)
- ▶ karteziánský dualismus
- ▶ subjekt-objektový model
- ▶ panská a otrocká morálka u Nietzsche
- ▶ nadčlověk
- ▶ existencialismus
- ▶ esence a existence
- ▶ svoboda (v existencialistickém pojetí)
- ▶ stupnice biopsychického života
- ▶ otevřenost ke světu
- ▶ transhumanismus
- ▶ nesmrtnost
- ▶ vylepšování člověka (*human enhancement*)
- ▶ posthumanismus
- ▶ mind uploading
- ▶ singularita

Doporučená literatura

- ▶ Sokol, J.: *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*, Praha 2002 (a další vydání pod názvem *Malá filozofie člověka*). [1-SOKO1-2](#) [1-SOKO-1-3](#)
- ▶ Coreth, E.: *Co je člověk. Základy filozofické antropologie*, Praha 1994. [111-CORE-1-1](#)
- ▶ Stevenson, L. F. - Haberman, D. L.: *Ten Theories of Human Nature*, New York 2009. [SKL-16515](#)